

Ladugården vid Stadra herrgård

Greksstadra 2:1, Nora socken, Nora kommun, Västmanland

Restaurering av ladugården, år 2005-2006

Charlotte Gustafsson
Charlott Hansen

Örebro läns museum
Rapport 2006:32

Översiktlig beskrivning

Stadra herrgård är belägen vid sjön Grecken mellan Hällefors och Nora. Grunden till dagens gård lades under mitten av 1600-talet och under de två följande århundradena växte bruket fram. Bruksverksamheten lades ner omkring sekelskiftet 18/1900. Under 1900-talets sista hälft har gården främst använts som bostad. Stadra utgör ett bra exempel på Bergslagens herrgårdar. Ladugården uppfördes omkring 1875 och gavs en tidstypisk utformning, inspirerad av Charles Emil Löfvenskiöld.

Fråga är väckt om att förklara Stadra herrgård som byggnadsminne och en utredning påbörjades år 2005. Beslut i frågan är ännu inte taget men herrgården med alla sina ekonomibyggnader har ett mycket högt kulturhistoriskt värde.

Under år 2005 påbörjades arbetena med att renovera ladugården och har sedan fortgått under år 2006. Arbetena skedde med hjälp av statliga medel i form av byggnadsvårdsbidrag, enligt Länsstyrelsens beslut 051130, 060630 och 061003. Arbetena följdes av antikvarisk kontrollant och utfördes enligt Åtgärdsprogram 2005-05-23 som arbetats fram av LB Byggkonsult samt enligt muntliga anvisningar lämnade av antikvarisk kontrollant under arbetets gång. Slutbesiktning för etapp I genomfördes 051202 och slutbesiktning av etapp II genomfördes 061121. Arbetena var då näst intill färdiga, kvar var att montera dörrarna på östra fasaden, vilket skedde så fort ställningarna tagits ner. Arbetena har genomförts på ett antikvariskt godkänt sätt och med gott resultat.

Administrativa uppgifter

<i>Fastighetsbeteckning:</i>	<i>Greksstadra 2:1</i>
<i>Fastighetsägare:</i>	<i>Magnus Wetterholm, Carl-Jan Granqvist</i>
<i>Bidrag:</i>	<i>50 % av kostnaden för renovering av ladugården, dock maximalt 400 000 kr för år 2005 40 % av kostnaderna för renovering av fönstren, dock maximalt 50 000 kr för år 2006 75 % av kostnaden för renovering av ladugården, dock maximalt 263 000 kr för år 2006</i>
<i>Byggentreprenör:</i>	<i>Puts & Tegel i Örebro AB Krafft Måleri AB</i>
<i>Antikvarisk kontroll:</i>	<i>Örebro läns museum Charlotte Gustafsson, år 2005 Charlott Hansen, år 2006</i>
<i>Utförandeperiod:</i>	<i>år 2005 - år 2006</i>

Länsmuseets handlingar i ärendet

<i>Diarienummer:</i>	<i>2004.220.024</i> <i>- beslut från Länsstyrelsen ang. bidrag för restaurering av ladugård, 051130</i> <i>-beslut från Länsstyrelsen ang. bidrag för renovering av fönster på ladugården, 060630</i> <i>- beslut från Länsstyrelsen ang. bidrag för renovering av ladugården, 061003</i> <i>- beslut från Länsstyrelsen ang. tilläggsbidrag, 061210</i> <i>- handlingar från tidigare år, 1996-2006</i>
<i>Registrerade bilder:</i>	<i>OLM_2005_06_1-43</i>

Omslagsfoto: Ladugården efter åtgärder, Charlott Hansen, OLM_2005_06_30, år 2006

Historik

Ladugården i Stadra uppfördes i år 1875 och inrymde såväl stall som ladugård. Flera olika funktioner samlades under ett tak. Byggnaden består av en långsträckt huskropp i två våningar med en arkitektur tydligt inspirerad av C. E. Löfvenskiölds arkitekturideal. Den är uppförd i slaggtegel med sido- och mittrisaliter. Fasaderna var till en början oputsade men försågs år 1877 med puts. Putsens dekor utgörs av en gördelgesims samt rustiserade knutar. Ladugården hade ursprungligen ett skiffertak som i början på 1900-talet ersattes av ett eternittak. Eterniten började med tiden läcka vilket ledde till omfattande skador på byggnaden. År 2003-2004 renoverades taket och försågs med pannplåt.

Färgsättning

Inför putsavfärgning och målning av snickerier och trädetaljer undersökte länsmuseet befintliga färglager, 050928. Färgskikten beskrivs i ordningen "utifrån och in" dvs det synliga skiktet anges först o s v.

Undersökning av fasadkulörer

1. Fasaden avdelas horisontellt med en våningslist. Den övre delen av fasaden är helt slätputsad och senast avfärgad i en ljusgul kulör. Nedre delen samt våningslisten uppfattas som vit men har fläckvis svagt gulpigmenterad kulör. Det är troligen underliggande färgskikt som slår igenom det ljusa skiktet. Denna del som är mer utsatt för slitage och fukt än den övre är troligen den del som senast är avfärgad. Sockeln är spritputsad och avfärgad med en grå kulör.
2. Den övre delen samt våningslisten har därefter en mer mättad ockragul kulör som inte förekommer på nederdelen. I stället verkar en stenimiterande varmgrå ljus kulör ha förekommit.
3. I de understa skikten har den övre delen en svagt gulpigmenterad avfärgning. Våningslisten och underdelen har haft samma eller eventuellt något mörkare gulpigmenterad avfärgning.

Undersökning av kulörer på trä

Där inget annat anges är det den utvändiga sidan av fönsterbågar, karmar och dörrar som beskrivs.

Taktassar och takutsprång

Guldockra (ursprunglig färgsättning bibehållen, är troligen samma ockra som framskymtar på övriga snickerier och delar av trä)

Jalusier i ventilationsöppningar, norra sidan

Engelskt rött

Mörkockra

Guldockra (troligen samma kulör som takutsprång)

"Karmar" kring ventilationsöppningar, norra sidan

Engelskt rött

Mörkbrunt

Vitt (eventuellt grundfärg)

Jalusier, västra sidan

Engelskt rött

Mörkbrunt

Guldockra

Äldre fönster, karmar och bågar västra sidan

Engelskt rött

Mörkockra (samma kulör finns i bibehållet skick på karmarnas insida)

Guldockra

Nyare fönster, karmar och bågar, västra sidan

Engelskt rött

Mörkbrunt

Körbryggans port utvändigt, södra sidan

Engelskt rött

Guldockra

Övriga portar och dörrar

Engelskt rött

Guldockra

Övrigt

Färgskikt eller synliga färgfragment saknades på träpanelen ovanför körbryggans port. Det är möjligt att den någon gång avfärgats med kalkfärg i fasadens kulör. Vid en senare besiktning visade det sig att panelen tidigare varit målad i samma ockragula kulör som övriga partier av trä.

Antikvariskt resonemang och färgsättning

Färgsättningen på ladugården utformades med utgångspunkt från undersökningens resultat och syftade till att återställa den ursprungliga färgsättningen.

Linoljefärg: 2A-92 Ljusockra (Riksantikvarieämbetets linoljefärgslikare)

Dörrar, portar, luckor, ventilationsöppningar, karmar, fönsterbågar,

Takfot, taktassar, vindskivor

KC-färg i kulör som motsvarar "Kalkfärg 90, 92:3 Ljusockra (Gr 2 rad 3)"

Hela fasaden, våningslister, knutkedjor, fönster- och dörrumfattningar

Utförda åtgärder, etapp I år 2005

Under denna etapp åtgärdades murverket på västra, norra och södra fasaden. Arbetet med att renovera fönster, dörrar, jalusier och luckor påbörjades.

Grund *Före åtgärder:* Grunden var ursprungligen spritputsad och målad i en grå kulör. Den fuktiga marken på västra sidan orsakade fuktskador på putsen genom kapillär uppsugning.

Efter åtgärder: Sockeln frilades för att förhindra putsskador på såväl grund som längre upp på fasaden. I förhållande till vägen ligger byggnaden lågt och förändringen från den västra sidan blev därför inte så märkbar. Putsen på fasaden avslutades mot sockeln längs en linje som följer stenarnas form.

Fasader *Före åtgärder:* Fasaderna hade omfattande skador i såväl murverket som putsen. Putsen på fasaden ovanför gördelgesimsen bestod helt av slätputs. Fasaderna var lagade i omgångar där flera av lagningarna var utförda med cementhaltiga bruk.

Efter åtgärd: Lös puts knackades ner. Hål i murverket lagades med tegel. Djupare sprickor lagades i och murverket putsades med ett hydrauliskt kalkbruk. Vid knutarna där stenarna ej bildade förband förstärktes de med rostfria armeringsstål för att förstärka murverket. Fasaderna avfärgades med en kc-färg, Maxit, då stora partier av fasaderna sedan tidigare var putsade med cementhaltiga bruk. En kalkfärg skulle inte få en bra fästgrund på det underlaget. Fasaderna avfärgades i en kulör som motsvarade Kalkfärgslikare 90, 92:3, Ljusockra (Gr 2 rad 3)

De befintliga dragbanden var felaktigt monterade. De fästes med franska skruv i bjälklaget och murverket.

Dörrar, portar, jalusier & luckor *Före åtgärder:* Byggnadens dörrar bestod av stående panel med ett utanpåliggande ramverk. Några av dörrarna var försedda med jalusier i den övre delen. Jalusiernas vinkelställda spjälor satt inskjutna i spår och fästes med spik. På norra gaveln fanns några bredare portar som troligtvis inte var ursprungliga. De bestod av masonitskivor på ett ramverk och dess gångjärn var ej infällda i ramverket som på övriga dörrar.

Skicket på dörrar, jalusier och luckor varierade. Vissa dörrar var kapade i nedre kanten och saknade bottenstycke. Spjälor i jalusierna saknades liksom panel på vissa dörrar.

Efter åtgärd: Saknade och rötskadade delar på dörrar, jalusier och luckor har ersatts med nytt hyvlat virke. Jalusierna har kompletterats med nya spjälor. Beslag och lås har återanvänts. Masoniten på de bredare dörrarna

på norra gaveln avlägsnades och det befintliga ramverket kläddes utvändigt med stående panel och ett utanpåliggande ramverk, för att skapa ett likvärdigt utseende som på övriga, ursprungliga dörrarna. Gångjärnen fälldes in i ramverket så att de inte syntes.

Några av dörrkarmarna var rötskadade. Tre trösklars ersattes samt delar av några dörrkarmar. Det nya materialet utformades lika de befintliga.

Dörrar, portar, jalousier och luckor målades med linoljefärg, Lasol, bruten i kulören ljusockra 2A-92, enligt Riksantikvarieämbetets Linoljefärgslikare.

Fönster *Före åtgärd:* Flera fönsterbågar samt fönsterkarmar var rötskadade. Fönsterrutor var trasiga eller saknades. Fönsterbågarna hade alla samma profil och troligtvis var samtliga fönsterbågar ursprungliga. Hörnbeslagen på bågarna var av två olika typer, från 1800-talets slut samt från 1900-talets början. Fönsterblecken bestod av galvaniserad omålad plåt. De var delvis dåligt förankrade och rostangripna.

Efter åtgärd: Fönsterbågar och -karmar lagades i med nytt virke. En hyvelprofil tillverkades för att få samma profilering på de nytillverkade spröjsen som på de befintliga. Trasiga rutor ersattes med kulturglas och kittades med linoljekitt. Fönsterbågar och -karmar målades utvändigt med linoljefärg, Lasol, bruten i kulören ljusockra 2A-92, enligt Riksantikvarieämbetets Linoljefärgslikare. Invändigt ströks bågar och karmar med linolja. Befintliga beslag har återanvänts och kompletterats vid behov med nytillverkade beslag lika befintliga.

Nya fönsterbleck monterades i galvaniserad omålad plåt.

Takfot & takfots-tassar De åtgärdades i samband med att taket åtgärdades under åren 2003-2004. Såväl takfot som takfotstassar målades med linoljefärg, Lasol, bruten i kulören ljusockra 2A-92, enligt Riksantikvarieämbetets Linoljefärgslikare.

Hängrännor med utkast i galvaniserad plåt monterades.

Utförda åtgärder, etapp II år 2006

Detta år åtgärdades östra fasaden och arbetet med att renovera fönster, dörrar, jalousier och luckor färdigställdes.

- Grund** Arbeten på grunden utfördes på samma sätt som under etapp I.
- Fasader** Fasadarbeten utfördes på samma sätt som under etapp I. På västra fasaden åtgärdades vissa skador som uppkommit efter att arbetena färdigställdes år 2005. Putsarbetena under år 2005 pågick sent under hösten och vädret gjorde att entreprenören var tvungen att använda sig av gasolkanoner för att få putsen att torka. Den varma luften som då skapades håller mer fukt än normalt. När gasolkanonerna plockades bort och luften blev torrare uppstod blåsor i det yttersta putslagret. Dessa skador har åtgärdats under år 2006.

Årtalet 1875 fanns skrivet på mittrisalitens fasad. Årtalet kalkerades av. Endast fragment av färgen som årtalet var skrivet med fanns kvar vilket gjorde det svårt att avgöra hur siffrorna sett ut. Kulören på siffrorna var mycket lik kulören på den nya putsen och en ny kulör valdes därför. Kulören valdes utifrån kulören på fasader, dörrar och fönster. Siffrorna målades med en oljefärg i kulören S4040-Y20R som är mycket lik kulören på dörrar och fönster.

Ankar slutet på fasaden var före åtgärderna målade i samma kulör som fönster och dörrar. Efter att de rengjorts målades de med oljefärg i kulören S4040-Y20R som är mycket lik kulören på fönster och dörrar.

- Dörrar, portar, jalousier & luckor** Arbeten på dörrar, portar, jalousier och luckor utfördes på samma sätt som föregående år. Bleck, motsvarande fönsterblcken, monterades i nedre delen av dörrkarmen för att förhindra fuktskador på dörrar och fasader. De är tillverkade i galvaniserad plåt.

- Fönster** Fönster och -karmar åtgärdades på samma sätt som under etapp I.

- Takfot & takfots-tassar** De åtgärdades på samma sätt som under etapp I. Hängrännor monterades på samma sätt som föregående år.

- Klockstapel** *Före åtgärder:* Ovanför östra mittrisaliten sitter en klockstapel monterad på taket. Den har en lövsågad takfotsbräda som var något skadad. Klockstapeln fick nytt tak och takfotsbräda i samband med att taket på ladugården åtgärdades år 2003-2004. Klockstapeln satt på sned och var omålade.

Efter åtgärder: Klockstapelns stöttor gick genom ladugårdens tak och fäste i en takbjälke samt i väggen. De lossades, en del murbruk togs bort,

de knuffades på plats och stöttorna skruvades fast med bult i en stock i väggen. Den lövsågade kransen var i så dåligt skick att den nytillverkades i sin helhet, lika den befintliga. Inga färgfragment fanns kvar på klockstapeln. Den färgsattes därför utifrån ladugårdens färgsättning. Stöttor och undertak målades med linoljefärg, Lasol, bruten i kulören ljusockra 2A-92, enligt Riksantikvarieämbetets Linoljefärgslikare. Den lövsågade kransen målades med samma typ av linoljefärg och i kulören ljusockra 6A-92, enligt Riksantikvarieämbetets Linoljefärgslikare.

Bildbilaga

Före åtgärd

Foto: Charlotte Gustafsson; Charlott Hansen, Örebro läns museum OLM_2005_06_1-43

Västra och östra fasaderna före åtgärder, år 2005.

Norra gaveln med portar före åtgärder, år 2005.

Dörrar före åtgärder, år 2006.

Skador i murverk och lucka, före åtgärder år 2005.

*Skador i puts och gördelgesims,
före åtgärder år 2005.*

*Skador på sockeln, före åtgärder
år 2005.*

*Murverket av slaggsten och
slaggtegel samt ankarslut, före
åtgärder år 2005.*

Klockstapel före åtgärder, år 2006.

Årtalet, 1857, skrivet på mittrisalitens fasad, före åtgärder år 2006.

Efter åtgärd

Foto: Charlott Hansen, Örebro läns museum OLM_2005_06_1-43

Västra och östra fasaden efter åtgärder, år 2006. Längs västra fasaden stod ställningarna uppe vid slutbesiktningen år 2006 och dörrarna var kvar att montera på plats.

Klockstapeln efter åtgärder, år 2006.

Insidan på en av dörrarna efter åtgärder, år 2006. Dörrarna målades endast på utsidan, lika befintligt utförande.

Fönsterbågar och -karmar, exteriört och interiört efter åtgärder år 2006.

Fotoprotokoll

Acc. nr: OLM_2005_06_1-43

Plats (Gårds- by- och tätortsnamn): Stadra herrgård

Socken (eller församling): Nora socken

Gata/kvarter/fastighet: Greksstadra 2:1

Kommun: Nora kommun

Län: T

År: 2005-2006

Motiv: Renovering av ladugård vid Stadra herrgård

Bild 1: Årtalet 1875 på mittrisaliten, före åtgärder år 2006.

Bild 2: En av iskällarna bredvid stallet, år 2005.

Bild 3: Fasad med gördelgesims, före åtgärder år 2005.

Bild 4: Portar på norra gaveln, före åtgärder år 2005.

Bild 5: Fasad med gördelgesims, före åtgärder år 2005.

Bild 6: Sockeln före åtgärder, år 2005.

Bild 7-9: Fasader före åtgärder, år 2005.

Bild 10-11: Takstolskonstruktion och innertak, år 2005.

Bild 12-15: Fasader före åtgärder, år 2005.

Bild 16: Skador i murverk och lucka, före åtgärder år 2005.

Bild 17: Murverk i slaggtegel och slaggsten samt ankarlut, före åtgärder år 2005.

Bild 18: Klockstapel före åtgärder, år 2006.

Bild 19: Takfot före åtgärder, år 2006.

Bild 20: Årtalet 1875, på mittrisaliten, före åtgärder år 2006.

Bild 21: Fönster och fönsterbleck, under arbetets gång 2006.

Bild 22: Skador på fasaden och gördelgesimsen, före åtgärder år 2006.

Bild 23: Fönsteromfattning före åtgärder, år 2006.

Bild 24: Västra fasaden efter åtgärder, år 2006.

Bild 25: Östra fasaden under arbetets gång, år 2006.

Bild 26: Dörrar före åtgärder, år 2006.

Bild 27: Dörr under arbetets gång, år 2006.

Bild 28: Dörrar och jalousier före åtgärder, år 2006.

Bild 29: Insidan på en av dörrarna efter åtgärder, år 2006.

Bild 30-36: Ladugården efter åtgärder, år 2006.

Bild 37-38: Fönsterbåge och -karm efter åtgärder, år 2006.

Bild 39: Klockstapel efter åtgärder, år 2006.

Bild 40: Bleck i nedre kanten på dörr, år 2006.

Bild 41: En av iskällarna, år 2005.

Bild 42: Vagnshuset väster om huvudbyggnaden, år 2005.

Bild 43: Huvudbyggnaden, år 2005.

Fotograf: Gustafsson, Charlotte, år 2005

Hansen, Charlott, år 2006

Övrigt: diarienummer: 2004.220.024